

Sloboda kretanja u tranziciji

2022

1.

Zajednica srpskih opština
u limbu neispunjenih
dogovora

2.

Igra brojki: Rešavanje
pitanja nestalih 20 godina
kasnije

3.

Nova jabuka razdora: SPC
u dijalogu o normalizaciji

4.

Snabdevanje električnom
energijom na severu
Kosova

5.

Privatizacija na Kosovu iz
ugla srpske zajednice

6.

Sloboda kretanja: Epizoda
stiker

Naziv istraživanja: Sloboda kretanja u tranziciji

Izdavač: Kosovska fondacija za otvoreno društvo
– KFOS

Za izdavača: NVO Aktiv

Autor: Saša Ilić

Originalan jezik na kojem je rađena analiza je srpski jezik.

Dizajn: tedel

Štampa (tiraž): 100

Ova publikacija nastala je u okviru projekta OPEN koji sprovode Kosovska fondacija za otvoreno društvo (KFOS) u saradnji sa organizacijom NVO Aktiv. Stavovi izraženi u ovoj publikaciji pripadaju isključivo autorima istraživanja i ne predstavljaju nužno stavove KFOS-a.

Godina izdavanja: 2022

SADRŽAJ

O inicijativi Open 07

PARTNERI NA
PROJEKTU 08

O IZVEŠTAJU 08

01.

IZVRŠNI REZIME 09

02.

ISTORIJSKA I
DRUŠTVENO-
POLITIČKA
RETROSPEKTIVA
SLOBODE
KRETANJA NA
KOSOVU IZ UGLA
SRPSKE ZAJEDNICE 10

03.

SLOBODA
KRETANJA U
OKVIRU DIJALOGA
IZMEĐU BEOGRADA
I PRIŠTINE 13

04.

ISTRAŽIVANJE NA
TEMU SLOBODA
KRETANJA 17

05.

GLAVNI ZAKLJUČCI 23

06.

PREPORUKE 24

07.

ANEKSI 26

O inicijativi Open

„Demokratija, otvorenost i perspektive srpske zajednice na Kosovu – OPEN” je inicijativa Kosovske fondacije za otvoreno društvo (KFOS), započeta tokom 2020. godine. Ova inicijativa ima za cilj da se razvije otvoreni i dinamični prostor za diskusiju unutar srpske, između srpske i ostalih zajednica, kao i institucija na Kosovu.

Organizacije civilnog društva i medija iz srpske zajednice na Kosovu, članice inicijative, se specifično bave analizama i procenom uticaja civilnih i političkih organizacija na razvoj demokratije, kao i na otvorenost srpske zajednice na Kosovu. Tim analizama se procenjuju otvorenosti institucija, javnih politika i važnih procesa prema srpskoj zajednici na Kosovu, kao i stepen otvorenosti srpske zajednice prema istim.

Ove analize će pomoći da se sagleda aktuelno stanje i perspektive srpske zajednice na Kosovu, dok će istovremeno poslužiti kao osnova za argumentovano zastupanje usmereno ka donosiocima odluka, institucijama lokalne i centralne vlasti, te međunarodnoj zajednici.

Partneri na projektu

Projekat "Zajednica srpskih opština i sporazum o slobodi kretanja iz ugla srpske zajednice na Kosovu" sprovode NVO "Aktiv" iz Severne Mitrovice i NVO "Forum za razvoj i multietničku saradnju (FDMC)" iz Gračanice. Proizvodi projekta su dva predloga praktičnih politika: NVO "Aktiv" je svoj rad usmerio na pisanje predloga praktične politike o slobodi kretanja na Kosovu, dok je NVO

"Forum za razvoj i multietničku saradnju" radio na dokumentu koji se ticao Zajednice srpskih opština.

Ovaj projekat sprovodi se u okviru platforme OPEN, koju vodi Kosovska fondacija za otvoreno društvo (KFOS).

O izveštaju

Izveštaj „Sloboda kretanja i briselski sporazumi iz ugla srpske zajednice“ rezultat je istraživanja u sredinama na Kosovu u kojima Srbi predstavljaju većinsko stanovništvo, koje je sprovela NVO "Aktiv" u saradnji sa organizacijama civilnog društva u okviru OPEN platforme u novembru 2021. godine. Istraživanje je sprovedeno u cilju utvrđivanja autentičnih stavova, percepcija i interesa srpske zajednice po pitanju slobode kretanja i sporazumima o slobodi kretanja koji su dogovoreni između Beograda i Prištine, a u okviru dijaloga koji se vodi pod patronatom specijalnog izaslanika

Evropske unije u Briselu. Osim najnovijih relevantnih informacija o Briselskim sporazumima o slobodi kretanja i njihovog uticaja na život srpske zajednice, izveštaj se delimično osvrće i na istorijsku pozadinu prava na slobodu kretanja Srba na Kosovu iz ugla srpske zajednice. Izveštaj nudi određene preporuke relevantnim faktorima, a organizacijama civilnog društva može poslužiti kao solidna osnova za osmišljavanje konkretnih inicijativa u cilju prevazilaženja uočanih izazova i prepreka po pitanju slobode kretanja.

1. Izvršni rezime

Sloboda kretanja je osnovno ljudsko pravo koje podrazumeva mogućnost i pravo pojedinca i/ili grupe da nesmetano putuje od mesta do mesta u okviru jedne ili više zemalja. U pojedinim situacijama ovo ljudsko pravo može biti ograničeno iz nekih opštih interesa, na primer zbog pandemije i zaštite javnog zdravlja, održavanje reda, bezbednosti itd. Kada je reč o slobodi kretanja Srba na Kosovu, ovo pitanje preokupira pažnju domaće i međunarodne javnosti duži niz godina. Gledano iz perspektive srpske zajednice, pitanje slobode kretanja se uglavnom dovodilo u kontekst hroničnih srpsko-albanskih odnosa na Kosovu, koji su za posledicu imali ograničenje ili čak uskraćivanje prava na slobodu kretanja Srba. Dok su jedni za to krivili druge, ti drugi su upravo tvrdili suprotno. Sredinom 2022. godine predsednik Vlade Kosova, Aljbin Kurti (Albin Kurti) nagovestio je uvođenje reciprociteta sa Srbijom. Srbi, iz tog razloga, a naročito oni na severu Kosova, pitanje slobode kretanja stavili su u kontekst ukidanja srpskih registarskih tablica za gradove na Kosovu (PR-Priština, PZ-Prizren, PE-Peć, ĐA-Đakovica, GL-Gnjilane, KM-Kosovska Mitrovica i UR-Uroševac), koje izdaje Srbija i koje su u široj upotrebi na severu Kosova u četiri opštine sa srpskom većinom.¹ Rezultati istraživanja ukazuju na činjenicu da običan narod i ne zna previše o briselskom dijalogu.² Zbog svega toga, veoma je korisno u ovom dokumentu izneti

stavove Srba po pitanju slobode kretanja koji ukazuju na jednu autentičnu i posebnu dimenziju, ali i složenost ovog pitanja, ostavljajući po strani činjenicu da Albanci sa Kosova o svemu tome uglavnom imaju potpuno suprotna mišljanja i stavove. Upravo to navodi na potrebu da pitanje slobode kretanja na Kosovu ne treba posmatrati izdvojeno i nezavisno od drugih društvenih i političkih događaja koji su obeležili život Srba na Kosovu u bližoj ili daljoj prošlosti. Jedino je tako moguće dogovoriti rešenja životno važnih pitanja na Kosovu prema kojima jedna zajednica iskazuje otpor, dok druga, većinska, to smatra potpuno legitimnim. Takođe, važno je biti informisan o dijalogu između Beograda i Prištine, koji se od marta 2011. godine vodi pod pokroviteljstvom EU u Briselu o tehničkim pitanjima kao što su regionalna saradnja, sloboda kretanja i vladavina prava (tehnički aspekt). Jednako važno je biti informisan i upoznat sa Sporazumom o principima normalizacije odnosa između Beograda i Prištine koji je postignut 19. aprila 2013. godine (politički aspekt), koji je samo delimično realizovan, zbog čega se jedna strana u dijalogu oseća prevarenom. Rezultati istraživanja o kojima će biti reči u ovom dokumentu, međutim, ukazuju na činjenicu da je informisanost srpske zajednice o svemu tome na izuzetno niskom nivou.

1 Zubin Potok, Severna Mitrovica, Zvečan i Leposavić.

2 Igor Marković i Boban Simić, Kosovski Srbi u procesu dijaloga, NGO AKTIV i FDMC, KFOS, 2021, dostupno na: <http://ngoaktiv.org/uploads/files/01%20-%20Analiza%20Dijalogu%20-%20SRB%20-%202002.pdf>

2. Istorijska i društveno-politička retrospektiva slobode kretanja na Kosovu iz ugla srpske zajednice

Iz perspektive zajednice kosovskih Srba, sloboda kretanja već duži vremenski period predstavlja važan aspekt svakodnevnog života. Može se čak reći da je sloboda kretanja u određenom trenutku određivala i sam način života Srba na Kosovu, a taj život se doista odlikovao određenim specifičnostima i nelogičnostima. Da bi se te specifičnosti i nelogičnosti razumele u potpunosti, smatramo da bi bilo korisno podvući paralelu između događaja iz daleke i bliže prošlosti sa vremenom u kome živimo. Tako ćemo lakše razumeti svaki zastoj u dijalogu između Beograda i Prištine i tenzije povodom stvari koje su dogovorene.

UNMIK administracija na Kosovu usvojila je uredbu o privremenoj registraciji privatnih vozila³ oktobra 1999. godine, a nešto kasnije (2001-2002) počinje da izdaje nova lična dokumenta i registarske KS tablice za vozila stanovnika Kosova i to drukčije od onih koje su do tada bile u upotrebi, a koje je izdavala Republika Srbija. Većina pripadnika srpske zajednice

na Kosovu nastavlja da koristi tablice Republike Srbije za gradove na Kosovu (PR, PZ, KM, PE, GL, UR i ĐA), dok jedan manji broj (južno od reke Ibar) vremenom počinje (od 2002. godine) da prihvata KS registarske tablice za svoje automobile, uglavnom iz bezbednosnih razloga.⁴ Slično tome, vozačke dozvole koje je izdavala Republika Srbija za stanovnike Kosova važile su do kraja 2002. godine, a nakon toga morale su da se zamene novim – kosovskim vozačkim dozvolama.⁵ Izveštaji međunarodnih institucija i stručnjaka za manjinska prava iz tog perioda, ali i mnogo godina kasnije, ukazuju na "sumorno stanje" (Kai Eide), a masovno nasilje nad Srbima i njihovom imovinom 17. marta 2004. godine⁶ samo je

4 "U cilju povećanja slobode kretanja pripadnika zajednice kosovskih Srba koji su vlasnici vozila registrovana van Kosova, moj specijalni predstavnik izdao je Administrativno uputstvo 2002/6, koje omogućava besplatno dobijanje kosovskih tablica za kosovske Srbe koji su vlasnici motornih vozila. Do sada je 1231 kosovski Srbin aplicirao", paragraph 36, Izveštaja generalnog sekretara UN, Kofija Anana od 29. januara 2003. godine.

5 UNMIK Uredba: https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/02english/E2002regs/RE2002_14.pdf

6 Kofi Anan, generalni sekretar UN u svom Izveštaju o radu Privremene uprave UN na Kosovu, S/2004/348, od 30. aprila 2004. godine, povodom 17. marta 2004. godine navodi da je reč o „organizovanoj, opsežnoj i ciljanoj kampanji“ spaljivanju domova i crkava.

3 Vidi https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/04serbian/SCI1999regs/RSCI1999_15.pdf i na engleskom https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/02english/E1999regs/RE1999_15.htm

potvrdilo činjenicu da je pravo na slobodu kretanja Srbima na Kosovu potpuno ograničeno i moglo se koristiti jedino uz pratnju KFOR-a. Ipak, između 2001. i 2010. godine, sve veći broj građana srpske nacionalnosti južno od Ibra prihvata KS tablice (a od 2010. godine i RKS tablice, kada su predstavljene javnosti), i to u početku uglavnom iz bezbednosnih razloga, zadržavajući pritom one koje su do tada posedovali, a koje je izdavala Srbija zbog putovanja van Kosova.⁷ Srbi na severu Kosova⁸ tada koriste isključivo srpske tablice ili čak voze bez tablica i onda kada u retkim slučajevima imaju registrovana vozila u kosovskom sistemu. U takvim okolnostima KS tablice za Srbe južno od Ibra povećavaju njihovu bezbednost i mogućnost slobode kretanja, dok za Srbe na severu Kosova gde pretežno žive Srbi to nije slučaj i zato ih ne prihvataju, jer je to za njih vid integracije u kosovski sistem. Za sve to vreme, iako Srbi južno od Ibra polako prihvataju KS tablice, suočavaju se i dalje sa ograničenom slobodom kretanja. Na primer, krajem 2002. godine, KFOR donosi odluku da ukine pratnju do škole srpskoj deci u Cernici kod Gnjilana, malobrojnoj deci koja su ostala da žive u zgradi u centru Prištine (tzv. zgrade YU-programa) i đaci srpske nacionalnosti zbog toga ne odlaze u školu naredne četiri nedelje.⁹ Srbi iz Gračanice i okolnih sela su januara 2009. godine zahtevali i dobili pratnju Kosovske policijske službe i KFOR-a prilikom organizovanog sečenja badnjaka za Božić van svojih sela.¹⁰ Tokom 2005. godine, UNMIK je na kosovske vlasti preneo nadležnost za

7 Razlika između registarskih tablica koje izdaje Republika Srbija za gradove na Kosovu (PR, PZ, PE, ĐA, GL, KM i UR) i privremenih registarskih tablica koje je izdavala tadašnja UNMIK administracija bila je u tome što su srpske tablice bile međunarodno priznate, dok su privremene KS tablice jedno vreme važile samo na Kosovu. Danas, razlika je u tome što RKS tablice nisu u režimu zelenog kartona zbog čega se prilikom ulaska u zemlje EU naplaćuje polisa osiguranja, dok za tablice koje izdaje Republika Srbija to nije potrebno. Na primer, za ulaz u Grčku vozilom koje poseduje RKS-tablice, potrebno je kupiti polisu osiguranja koja važi 30 dana i košta 70 evra, dok sve to nije potrebno za na primer KM-tablice.

8 Zubin Potok, Severna Mitrovica, Zvečan i Leposavić

9 https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2002&mm=10&dd=2&nav_category=11&nav_id=718008&start=-9

10 <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/srbima-za-secu-badnjaka-obezbedena-pratnja-kfora-i-kps/nlfg8aqc>

Većina pripadnika srpske zajednice na Kosovu nastavlja da koristi tablice Republike Srbije za gradove na Kosovu (PR, PZ, KM, PE, GL, UR i ĐA), dok jedan manji broj (južno od reke Ibar) vremenom počinje (od 2002. godine) da prihvata KS registarske tablice za svoje automobile, uglavnom iz bezbednosnih razloga.

registraciju građana i izdavanje dokumenata, uključujući i vozačke dozvole.

Tokom 2008. godine dolazi do uspostavljanja Misije EU za vladavinu prava na Kosovu (EULEX), koja ima za cilj da pruži podršku relevantnim institucijama vladavine prava na Kosovu na njihovom putu ka većoj efikasnosti, održivosti, multietničnosti i odgovornosti, bez političkog uplitanja i u potpunom skladu sa međunarodnim standardima za ljudska prava i najboljim evropskim praksama. U okviru svog mandata, Misija obavlja delatnosti nadgledanja i ima ograničene izvršne nadležnosti. Trend upotrebe KS tablica u srpskoj zajednici je nastavio da raste, ali južno od reke Ibar. U četiri opštine na severu Kosova broj registrovanih vozila na KS tablice je i dalje bio simboličan i zanemarljiv. Štaviše, i u slučaju kada je vozilo bilo registrovano na KS tablice, te tablice nisu bile vidno isticane na automobilima ni u jednoj od četiri opštine na severu Kosova (vozilo se ili sa srpskim tablicama ili bez tablica). Jedan od potencijalnih razloga zašto KS tablice koje je UNMIK administracija uvela 2000. godine (u to vreme u cilju "omogućavanja slobode kretanja kosovskim Srbima") nisu prihvaćene od strane Srba na severu Kosova, je da su percipirane u smislu zasebnog identiteta Kosova u odnosu na Srbi-

ju. Oni koji su ih prihvatili (a to su Srbi na jugu Kosova), uradili su to da se ne bi razlikovali od većine, te da bi izbegli česte napade prilikom putovanja i tako ostvarili pravo na slobodu kretanja. Vlada Kosova je 2010. godine uvela RKS tablice koje su drugačijeg izgleda.

Važno je isto napomenuti da je pravo na slobodu kretanja vlasnicima vozila sa KS tablicama bilo onemogućeno u Srbiji. Vremenom, Srbija dozvoljava ulaz vozilima sa KS tablicama, ali isključivo uz dobijanje srpskih privremenih tablica. Tehnički sporazum o slobodi kretanja potpisan je 2. jula 2011. godine, čije sprovođenje je počelo 2012, kada je omogućeno nesmetano kretanje vozila sa KS tablicama po Srbiji, a koje je Kosovo ukinulo predstavivši nove RKS tablice, koje Srbija ne priznaje.

U četiri opštine na severu Kosova broj registrovanih vozila na KS tablice je i dalje bio simboličan i zanemarljiv. Štaviše, i u slučaju kada je vozilo bilo registrovano na KS tablice, te tablice nisu bile vidno isticane na automobilima ni u jednoj od četiri opštine na severu Kosova (vozilo se ili sa srpskim tablicama ili bez tablica). Jedan od potencijalnih razloga zašto KS tablice koje je UNMIK administracija uvela 2000. godine (u to vreme u cilju “omogućavanja slobode kretanja kosovskim Srbima”) nisu prihvaćene od strane Srba na severu Kosova, je da su percipirane u smislu zasebnog identiteta Kosova u odnosu na Srbiju.

3. Sloboda kretanja u okviru dijaloga između Beograda i Prištine

Marta 2011. godine, pod pokroviteljstvom EU u Briselu, vlasti u Prištini i vlasti u Beogradu otpočinju dijalog o tehničkim pitanjima u cilju rešavanja praktičnih problema građana, (iz ugla srpske zajednice) bez razmatranja statusnih pitanja. Predstavnici vlasti u Prištini i Beogradu saglasili su se da će se dijalog voditi o regionalnoj saradnji, slobodi kretanja i vladavini prava.¹¹

U periodu od 2011. godine do aprila 2013. godine postignuto je sedam tehničkih sporazuma u pogledu sledećih pitanja: (1) katastarska evidencija, (2) matične knjige, (3) sloboda kretanja, (4) carinski pečat, (5) priznavanje univerzitetskih diploma, (6) integrisano upravljanje prelazima, i (7) regionalno predstavljanje i saradnja. Među ovim sporazumima posebno je važan sporazum o slobodi kretanja ljudi i roba, koji je podržan dogovorom o integrisanom upravljanju prelazima, evidentiranju i ubiranju carina i PDV-a, kao i o carinskom pečatu. Kao rezultat toga uspostavljen je Privremeni fond za ekonomski i infrastrukturni razvoj severa Kosova. Fond do današnjeg dana (2022) još uvek nije u funkciji. U svakom slučaju, jula 2011.

¹¹ Aneks 1 sadrži informacije o tehničkim pitanjima o kojima se razgovaralo tokom sedam rundi pregovora ekspertske grupa u Briselu 2011. godine.

u okviru tehničkog dijaloga potpisan je Tehnički sporazum o slobodi kretanja koji će se primenjivati od novembra iste godine.¹² Ovaj sporazum je nastojao da smanji poteškoće u pogledu slobode kretanja tako što je omogućio građanima Kosova i građanima Srbije da se slobodno kreću u okvirima teritorija Kosova i Srbije sa ličnim kartama (bez pasoša). Dakle, u praksi je omogućeno korišćenje prava na slobodu kretanja za sve ljude, bez obzira na vrstu dokumenata koju poseduju, bez posebnih upravnih i administrativnih procedura koje bi bile povezane sa statusnim pitanjima. Važno je na ovom mestu pomenuti da, od 2008. godine do postizanja ovog sporazuma, građanima Kosova koji nisu imali srpska ili dokumenta izdata od strane privremene administracije UNMIK-a, nije bilo dozvoljeno da putuju kroz Srbiju, a od 2010. godine to pravo nisu imala ni vozila sa registarskim tablicama RKS. Srbija priznaje samo KS tablice (koje zadržavaju neutralnost statusa), ali ne i RKS (koje predstavljaju Republiku Kosovo). Za RKS tablice, međutim, nije bio onemogućen ulazak u Srbiju, već su vlasnici ovih vozila dobijali privremene srpske tablice prilikom putovanja ka Srbiji.

¹² Aneks 2 je Tehnički sporazum o slobodi kretanja iz 2011. godine.

Sporazum je dao ogroman doprinos u smislu prava na slobodu kretanja, jer je prosečan broj osoba koje putuju sa Kosova u pravcu Srbije, na godišnjem nivou, dostigao brojku od 144.319 lica, od kojih je 4.811 na dnevnom nivou. Što se tiče prelazaka iz Srbije na Kosovo, 142.209 lica je putovalo na godišnjem nivou u ovom pravcu, tj. 4.740 na dnevnom nivou.¹³ Ovo je bio jasan pokazatelj da je sporazum poslužio svrsi jer je došlo do povećanja protoka ljudi i robe nakon sprovođenja sporazuma.

Dve strane posredstvom EU potpisale su 19. aprila 2013. godine Briselski sporazum,¹⁴ koji je mogao da ponese epitet "istorijskog sporazuma" da je u potpunosti bio primenjen u praksi. Naime, ovaj sporazum je prema stavovima tadašnjim predstavnicima srpskih i kosovskih vlasti trebalo da smanji potencijal za buduće sukobe na Zapadnom Balkanu, te otkloni jednu od poslednjih prepreka Srbije i Kosova na putu ka članstvu u EU. Kao jedan od ključnih problema koji je za pripadnike srpske zajednice na severu Kosova proizašao iz Briselskog sporazuma jeste stvorio prostor za integraciju četiri opštine u zakonski sistem Kosova. Potpisivanje Briselskog sporazuma od strane zvaničnog Beograda nagoveštavalo je povlačenje određenih srpskih institucija, organizovanje kosovskih izbora i uspostavljanje kosovskih institucija na severu Kosova, gde su od 1999. godine te institucije funkcionisale u okviru srpskog sistema (lokalna samouprava, pravosuđe, civilna zaštita, obrazovanje, prosveta, zdravstvo, itd).

Septembra 2016. godine, Beograd i Priština¹⁵ dogovorili su se o korišćenju nalepnica preko registarskih tablica RKS prilikom putovanja kroz Srbiju, kao i preko srpskih tablica prilikom putovanja po Kosovu. Međutim, ova mera nakon što je dogovorena nije zaživela u praksi. Važno je napomenuti i to da je u okviru tehničkog di-

¹³ Izvor: https://www.centarzaregionalizam.org.rs/prilozi/monitoring/Monitoring_SRB.pdf

¹⁴ Aneks 3 sadrži Briselski sporazum (Prvi sporazum o principima koji regulišu normalizaciju odnosa).

¹⁵ Aneks 4 sadrži dogovor Beograda i Prištine o upotrebi nalepnica preko registarskih tablica.

2011

U svakom slučaju, jula 2011. u okviru tehničkog dijaloga potpisan je Tehnički sporazum o slobodi kretanja koji će se primenjivati od novembra iste godine. Ovaj sporazum je nastojao da smanji poteškoće u pogledu slobode kretanja tako što je omogućio građanima Kosova i građanima Srbije da se slobodno kreću u okvirima teritorija Kosova i Srbije sa ličnim kartama (bez pasoša).

jaloga postignut dogovor o produžetku važenja KS tablica, koje su iz srpskog ugla "statusno neutralne", za pet godina, tj. do 2016. godine, a onda je produženo važenje od 2016. godine za još pet godina, dakle, do 2021. godine. Međutim, 2020. godine, Vlada Kosova je ukinula KS tablice. Takva odluka je velikom broju vlasnika automobila sa KS tablicama ostavila samo jednu mogućnost, a to je preregistracija vozila na RKS tablice.¹⁶

U kontekstu prava na slobodu kretanja Srba na Kosovu, čini se da je vredno na ovom mestu ukazati na nekoliko primera kršenja postignutih sporazuma (o slobodi kretanja i drugih) od strane kosovskih institucija i Vlade Kosova koju predvodi premijer Aljbin Kurti. Naime, jun 2021. godine obeležile su zabrane (slobode kretanja) organizovanog ulaska na Kosovo iz Srbije predstavnika porodica kosovskih Srba (nekadašnjih stanovnika Kosova) radi Zadušnica i poseta grobova u Mušutištu, Suvoj Reci, Velikoj Hoči, Zočištu, i drugim mestima.¹⁷ Autobusi sa

¹⁶ Izvor: <http://ngoaktiv.org/srb/news/multiple-number-plates-multiple-problems>

¹⁷ <https://kossev.info/kancelarija-za-kim-autobus-sa-50-vernika-iz-centralne-srbije-pusten-pa-vracen-sa-km/>

kosovskim Srbima, čiji je dolazak uredno bio najavljen nadležnim kosovskim institucijama u skladu sa ustaljenom praksom i postignutim tehničkim sporazumima, prvobitno su pušteni da uđu na Kosovo ali su isti sa pola puta presretani i vraćani natrag u Srbiju od strane Policije Kosova. Takođe, bio je zabranjen ulaz autobusu sa hodočasniciima koji su išli u posetu pravoslavnim manastirima na Kosovu. Slično tome, zabranjen je bio ulazak organizovane grupe planinara iz Srbije i regiona radi tradicionalnog pohoda na Šar-planinu uoči srpskog praznika Vidovdana (28. juna).¹⁸ Čak je određeni broj autobusa koji su sa grupama planinara nesmetano ušli na Kosovo, presretan i vraćen natrag od strane Policije Kosova uz štura i nelogična obrazloženja. Slično tome, grupama planinara koje su, pak, uspele da nekoliko dana ranije dođu do željenih destinacija na Brezovici u opštini Štrpce, saopšteno je od strane Policije Kosova da ne mogu planinariti iz bezbednosnih razloga.

Septembra 2021. godine, tadašnji premijer Kosova Aljbin Kurti (Albin Kurti), donosi dugo najavljivanu odluku primeni principa "reciprociteta", kojom se zabranjuje putovanje vozila sa srpskim tablicama na Kosovu i nagoveštava zaplena automobila sa tablicama koje izdaje Republika Srbija za gradove na Kosovu (PR, PZ, PE, ĐA, KM, GL i UR). Vlada Kosova poslala je specijalne policijske snage sa oklopnim vozilima na sever Kosova radi sprovođenja ove odluke. Nezadovoljni odlukom i raspoređivanjem oklopnih vozila specijalnih policijskih snaga, Srbi na severu Kosova blokirali su puteve (kamionima, automobilima i svojim telima) koji vode do dva prelaza sa Srbijom - Jarinja i Brnjaka. Prekid blokade bio je uslovljen ukidanjem ove odluke. Nakon 12 dana blokade i napetosti, uz posredovanje predstavnika EU, postiže se kompromis i dolazi do povlačenja specijalnih policijskih snaga sa Jarinja i Brnjaka, privremenog raspoređivanja pripadnika

¹⁸ <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/kancelarija-za-kosovo-i-metohiju-zabrana-kretanja-planinarima-je-sovinizam/>

2016

Septembra 2016. godine, Beograd i Priština dogovorili su se o korišćenju nalepnica preko registarskih tablica RKS prilikom putovanja kroz Srbiju, kao i preko srpskih tablica prilikom putovanja po Kosovu. Međutim, ova mera nakon što je dogovorena nije zaživela u praksi. Važno je napomenuti i to da je u okviru tehničkog dijaloga postignut dogovor o produžetku važenja KS tablica, koje su iz srpskog ugla "statusno neutralne", za pet godina, tj. do 2016. godine, a onda je produženo važenje od 2016. godine za još pet godina, dakle, do 2021. godine.

KFOR-a i istovremene deblokade puteva od strane kosovskih Srba.¹⁹ Uspostavljen je tzv. režim nalepnica (iz 2016. godine) uz obavezno prekrivanje delova registarskih tablica, i to kao privremena mera pre konačnog dogovora o tablicama o kome bi trebalo da bude postignut sporazum 2022. godine. U tu svrhu formirana je Radna grupa koja je trebalo da postigne konačni sporazum po pitanju slobode kretanja i tablica, i to u roku od šest meseci. Ponovno korišćenje nalepnica oročeno je na šest meseci,²⁰ do kada bi timovi Beograda i Prištine trebalo da dođu do trajnog i održivog rešenja.

¹⁹ <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-blokada-jarinje-brnjak-srbija/31488039.html>

²⁰ https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue-chief-negotiators-reach-arrangement-resolve-tension-north-kosovo_en?fbclid=IwAR0YHDomatFVUoOfFP-G8n30KxlvYX6GyonXZIDlY_b1nnKF94tDKBegMIM

Aprila 2022. godine taj rok je istekao, a pregovaračke delegacije se nisu dogovorile kako treba da izgleda konačno rešenje u pogledu slobode kretanja i registarskih tablica. Zbog toga, Vlada Kosova ponovo se odlučila da nova pravila sprovede sama. Naime, jula 2022. godine, odlukom Vlade Kosova pružena je mogućnost da 1. avgusta počne period preregistracije vozila sa srpskim registarskim tablicama gradova na Kosovu na RKS registarske tablice. Za građane koji to žele da učine predviđene su i pogodnosti, poput oslobađanja od carine za vozila koja su već carinjena u Srbiji. Istovremeno, onima koji nakon dvomesečnog perioda ne preregistruju vozila, zaprećeno je „konfiskacijom“. Odluka Vlade Kosova je predviđala i meru reciprociteta prema Srbiji u vidu izdavanja takozvanih papira o „ulazu i izlazu“, kako glasi u sporazumu 2011. godine ili „deklaracionom papiru“, kako ga naziva Vlada Kosova – svim građanima koji se na prelazima sa Kosovom pojave sa ličnim kartama Srbije. Nezadovoljni odlukom, Srbi na severu Kosova su ponovo blokirali puteve barikadama i kategorički odbili da se povinuju odluci. Posredovanjem EU i ambasade SAD u Prištini izbegnuta je dalja eksalacija tako što je Vlada Kosova prihvatila preporuke EU i ambasade SAD da odloži primenu odluke za mesec dana, tj. do 1. septembra 2022. godine.²¹

Kako je ovaj niz događaja uticao na svakodnevni život ljudi na Kosovu, koliko znaju o samom Sporazumu o slobodi kretanja i njegovoj primeni, koja su njihova očekivanja i nedoumice, pitanja su kojim su se bavile organizacije civilnog društva u okviru OPEN platforme. U cilju sticanja uvida u potpunije slike javnog mnjenja o slobodi kretanja, a povodom donošenja novih mera reciprociteta Kosova prema Srbiji u delu Briselskog sporazuma iz 2011. godine, koji se odnosi na registarske tablice putničkih i teretnih vozila, one su u partnerstvu sprovele istraživanje u većinski srpskim sredinama na teritoriji Kosova.

2022

Naime, jula 2022. godine, odlukom Vlade Kosova pružena je mogućnost da 1. avgusta počne period preregistracije vozila sa srpskim registarskim tablicama gradova na Kosovu na RKS registarske tablice. Za građane koji to žele da učine predviđene su i pogodnosti, poput oslobađanja od carine za vozila koja su već carinjena u Srbiji. Istovremeno, onima koji nakon dvomesečnog perioda ne preregistruju vozila, zaprećeno je „konfiskacijom“.

Koristeći sprovedeno istraživanje, organizacije civilnog društva u okviru OPEN platforme nastoje da pružaju podršku građanima kroz dalje zagovaranje za pronalaženje održivih rešenja prihvatljivih za obe strane, gde su građani na koje se odnosi sloboda kretanja aktivni učesnici i čije mišljenje u pregovorima i prilikom donošenja odluka treba uzeti u obzir.

²¹ <https://www.danas.rs/vesti/politika/kurti-odlozio-pri-menu-reciprociteta-za-30-dana/>

4. Istraživanje na temu sloboda kretanja

Metodologija

Za potrebe ovog dokumenta, sprovedeno je detaljno terensko istraživanje. Ono je sprovedeno u većinski srpskim sredinama na Kosovu i to na uzorku od 600 ispitanika stratifikovanom po mestu stanovanja (po 300 severno i južno od reke Ibar), polu i starosnoj dobi. Vodio se računa o zastupljenosti ispitanika po opštinama, kao i jednakoj zastupljenosti ispitanika oba pola/roda u svakoj opštini. Metodološki pristup prikupljanju podatak dizajniran je u vidu upitnika, intervjua „licem u lice“ i fokus grupa. Skup pitanja formulisano je na osnovu preliminarnog analitičkog istraživanja. U ovom izveštaju podaci će biti pretežno prikazani kroz pojedinačne varijable, koje su relevantne sa aspekta cilja istraživanja. Podaci dobijeni iz fokus grupa i intervjua grupisani su po oblastima i prezentovani u celosti ili delovima odgovora, u skladu sa relevantnošću i značaju dobijenih informacija.

Analiza nalaza istraživanja

Nalazi prikupljeni tokom istraživanja dali su osnov za analizu stepena informisanosti građana o slobodi kretanja, Briselskom sporazumu, uticaju donošenja odluka na kvalitet života. Takođe, jedan od ciljeva istraživanja bila je procena bezbednosti građana prilikom uživanja prava na slobodu kretanja, naročito među onima koji koriste lična dokumenta izdata na Kosovu i u Srbiji, a koji koriste registarske tablice sa različitim pravnim statusima (u zavisnosti od toga koja ih strana posmatra/tumači i na koje načine sprovode dogovorene sporazume).

Sa ciljem sveobuhvatnog razumevanja, u analizi stanja slobode kretanja su u razmatranje uzeta i stanovišta pojedinaca/eksperata koji su direktno ili indirektno deo ovog procesa. Stavovi intervjuisanih pojedinaca umnogome se poklapaju u svojoj pesimističnoj prirodi, jer su mišljenja da ne postoji politička volja za rešavanje ovog problema i da događaji poput izbora u najvećem broju slučajeva utiču na sam tok pregovora i implementacije (dogovorenih sporazuma). Takođe, odgovori nas navode na činjenicu da nestabilna politička situacija vodi ka krhkoj bezbednosnoj situaciji koja utiče, pored ostalog, i na slobodu kretanja, odnosno uvećava rizik prilikom kretanja sa simbolima ili obeležjima državnosti, u ovom slučaju registarskih tablica.

Grafikon 1. Da li ste upoznati sa odredbama Sporazuma o slobodi kretanja, koji su pregovarački timovi Beograda i Prištine potpisali 2011, pa obnovili 2016. godine?

Kada je u pitanju obaveštenost građana o Sporazumu o slobodi kretanja, istraživanje je pokazalo da 39.8% anketiranih građana nije upoznato sa njegovim odredbama, a da je sličan broj anketiranih (38.8%) delimično upoznat. Sa druge strane, 15.4% ne poseduje nikakve informacije o ovom sporazumu, što se može protumačiti kao posledica nedostatka neposredne komunikacije između političkih aktera (odnosno institucija) i građana. Uz to, istraživanje je pokazalo da je mali broj građana (6% od ukupnog broja anketiranih) u potpunosti upoznat sa ovim sporazumom.

Iz gore navedenih odgovora može se zaključiti da je jedan od glavnih problema neupućenost građana u sadržaj samog sporazuma. Primetna je razlika u stavovima građana koji žive severno i južno od reke Ibar, a koji se odnosi na odgovore „delimično” i „uopšte nisam upoznat”, gde je na severu izražajno veći broj onih koji

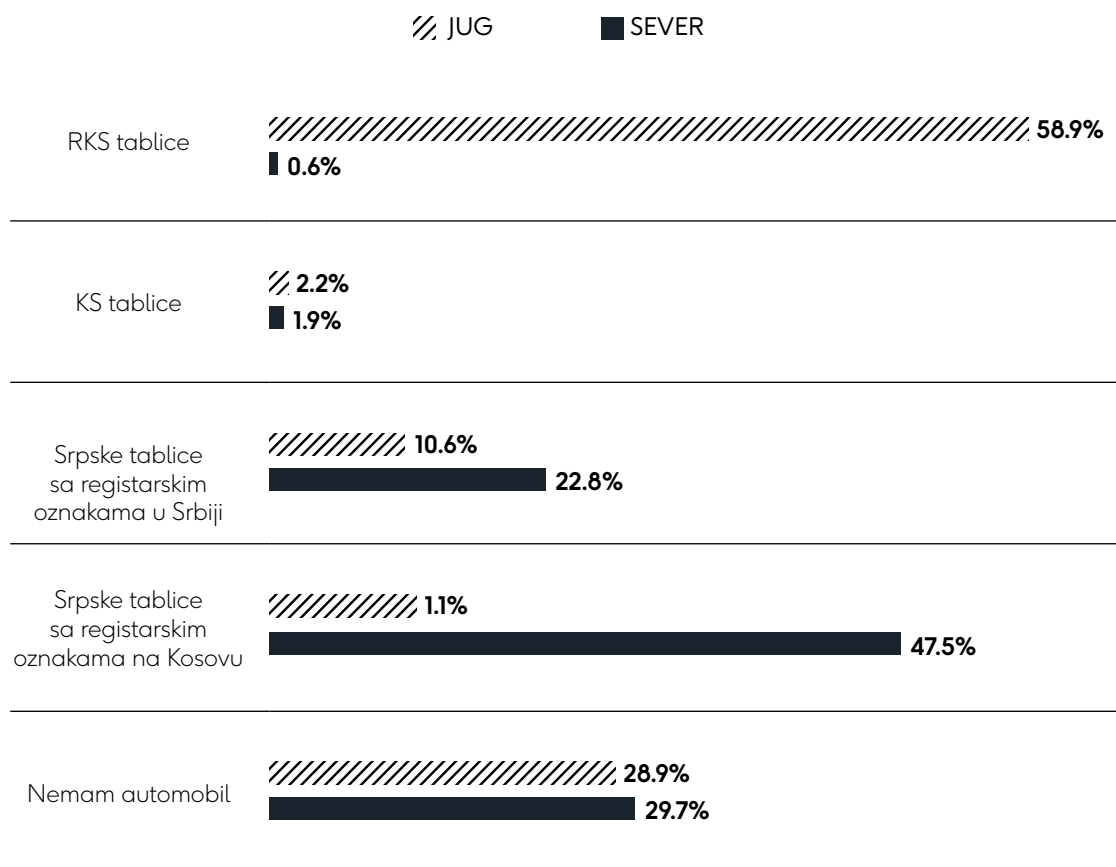
uopšte nisu upoznati sa sporazumom (45% ispitanika). Značajno veći procenat delimično upoznatih sa sporazumom na jugu može se objasniti činjenicom da su institucije, uključujući i kosovsku policiju, na jugu mnogo rigoroznije u primeni pravila nego na severu. Kada je u pitanju tzv. „stiker” režim, istraživanje je pokazalo da gotovo polovina ispitanika (49,2%) poseduje automobile sa registarskim tablicama gradova na Kosovu i registarskim tablicama sa oznakama gradova u Srbiji, što govori o broju vozila koja saobraćaju sa nalepljenim stikerima na teritoriji Kosova, pogotovu na njegovom severu. Ovo je bitan podatak, jer su učesnici fokus grupe koji žive severno od reke Ibar imali naročito kritične stavove prema privremenom „stiker” rešenju, za koje smatraju da im je kretanje dodatno otežalo i da stvara tenzije.²² Pored toga navedeno je da on predstavlja i politički

²² Izveštaj sa fokus grupe u Leposaviću.

poraz²³, jer učesnici smatraju da je napravljen kompromis prema jednostranim odlukama kosovske vlade. Takođe, u intervjuima sprovedenim u sklopu istraživanja, na pitanje „da li je lepljenje stikera dobro rešenje?“, jedan od odgovora je bio da stikeri ne predstavljaju dobro i dugoročno rešenje.²⁴ Međutim, za vlasnike RKS registarskih tablica ovo rešenje predstavlja olakšicu u proceduralnom i finansijskom smislu,

jer su stikeri, iako privremeno rešenje, smanjili troškove vlasnicima ovih vozila koji su ranije, prilikom ulaska na teritoriju Srbije, bili u obavezi da pribave probne tablice. Ipak, uzevši u obzir činjenicu da broj vozila sa RKS tablicama na severu Kosova je značajno manji, za građane i vlasnike vozila sa oznakama gradova po sistemu Republike Srbije ovakva odluka nije bila od velike koristi.

Grafikon 2. Upporedni prikaz odnosa odgovora ispitanika na jugu i severu

23 Izveštaj sa fokus grupa u Severnoj Mitrovici i Zubinom Potoku.

24 Intervjui sa Darkom Dimitrijevićem i Nenadom Radosavljevićem.

Grafikon 2 prikazuje enormnu razliku u posedovanju automobila sa RKS oznakama (jug 58,6% - sever 0,6%). Ova činjenica potkrepljuje prethodni podatak o procentu vozila u saobraćaju na teritoriji Kosova koja koriste stiker i na koje se odnosi privremeno rešenje o njihovom korišćenju. Takođe, važan podatak je i da su 47,5% vozila u saobraćaju ona sa srpskim registarskim oznakama gradova na Kosovu. Ovaj podatak bitan je u tom smislu što se njihov pravni status na severu Kosova još uvek „toleriše“ od strane kosovske policije. Međutim, ono što će umnogome uticati na slobodu kretanja građana je podatak koji je često navođen od strane intervjuisanih sagovornika, da svi koji imaju registarske tablice KM, PR, GL, UR, PZ, PE, ĐA, neće moći da produže registraciju, te da će dobiti olakšice prilikom registracije vozila na RKS tablice²⁵. Kada su u pitanju RKS i KS tablice, analiza odgovora koje su ponudili učesnici fokus grupa iz Gračanice, Kosovskog Pomoravlja i Štrpca, koji u najvećem broju i poseduju ove tablice, ukazuje na to da većina nije imala većih problema u Srbiji prilikom korišćenja istih, iako je u malom broju došlo do incidenata, isključivanja iz saobraćaja od strane policije ili oštećenja na parkinzima. Međutim, kada se radi o registarskim oznakama gradova u Srbiji učesnici su, prema sopstvenom svedočenju, doživeli određeni vid diskriminacije ili neprijatnosti, poput namernog isključivanja iz saobraćaja, prekoračenja ovlašćenja od strane kosovske policije, kamenovanja na putu ili parkingu. Jedan od primera sa fokus grupa, gde su građani govorili o ugroženosti slobode kretanja, bio je taj da kosovska policija nije priznala jedan od dokumenata sagovornika, jer je dokument napisan na ćirilici i izdat je od strane Republike Srbije.²⁶ Uz to, učesnici istraživanja su istakli da, iako je za izdavanje probnih tablica potrebno od pet do deset minuta, na prelazu Jarinje se čekalo mnogo duže, te da je i finansijski aspekt bio opterećujući, a da je sada on eliminisan primenom besplatnih stikera. Stiče se utisak da

25 Intervju sa Nenadom Radosavljevićem.

26 Izveštaj sa fokus grupe u Gračanici.

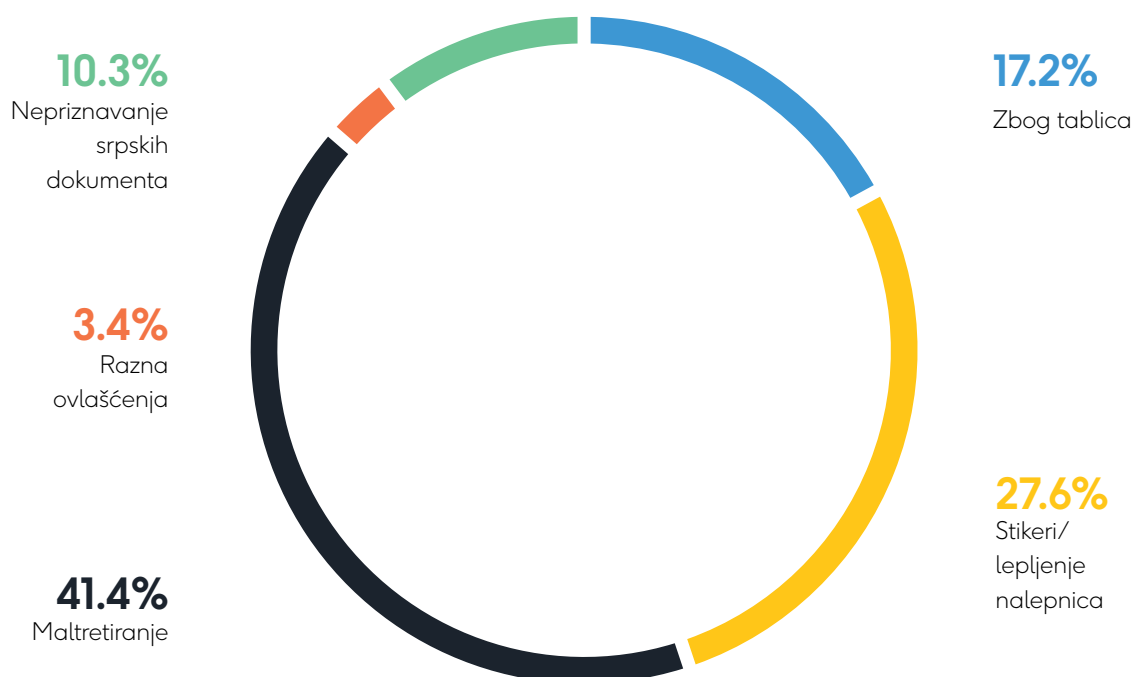
Kada su u pitanju RKS i KS tablice, analiza odgovora koje su ponudili učesnici fokus grupa iz Gračanice, Kosovskog Pomoravlja i Štrpca, koji u najvećem broju i poseduju ove tablice, ukazuje na to da većina nije imala većih problema u Srbiji prilikom korišćenja istih, iako je u malom broju došlo do incidenata, isključivanja iz saobraćaja od strane policije ili oštećenja na parkinzima.

vlasnicima vozila sa registarskim tablicama RKS odgovara režim stikera, jer je procedura vremenski kraća i bez novčane nadoknade.

Kada je u pitanju prelazak administrativnih prelaza, na pitanje „Da li ste ikada prilikom prelaska imali problema na nekom od prelaza između Kosova i Srbije (Jarinje, Brnjak, Merdare, Bela Zemlja i dr)“ potvrdno je odgovorilo 6% ispitanika, dok 12% nije bilo sigurno ili se ne seća. Kao probleme sa kojima su se ispitanici u upitniku suočavali, izdvojeni su problem sa tablicama, stikeri - lepljenje tablica, traženje raznih ovlašćenja kao i „maltretiranje“. Nameće se neophodnost organizovanja javne kampanje o podizanju svesti građana o dostupnim mehanizmima za prevenciju i zaštitu u slučajevima poput opisanih, čime bi se preventivno delovalo na bilo koji vid diskriminacije po ovom pitanju. U opisanim slučajevima Policijski inspektorat Kosova²⁷ je primarno nadležna institucija za podnošenje žalbi na rad policije Kosova.

27 <https://ipk.rks-gov.net/?lang=sr>.

Grafikon 3. Problemi sa kojima su se ispitanici suočavali na prelazima

Učesnici fokus grupa u četiri severne opštine povezivali su slobodu kretanja sa pitanjem opšte bezbednosti u tom delu Kosova. Dodatnu konfuziju i komplikaciju za stanovnike četiri opština na severu Kosova stvara i dokumentacija, konkretno lične karte izdate od strane MUP-a Srbije za građane sa mestom prebivališta u nekom od gradova na teritoriji Kosova. Očigledno je da nedoumicu stvara i različito tumačenje Briselskog sporazuma što se, kao što se može videti iz izveštaja sa fokus grupa, reflektuje kako na slobodu kretanja tako i na opštu bezbednost.²⁸

Takođe, sagovornici su bili složni u tome da kompleksnosti problema doprinose i druga nerešena pitanja, kao što su registracione oznake automobila, ali i lična dokumenta, katastar, diplome i slično. Jedan od sagovornika

naveo je i da problemi uglavnom nastaju zbog dokumenata i njihove neusaglašenosti. Postoji veliki broj onih koji imaju samo srpska dokumenta sa gradovima na Kosovu. Sa druge strane, veliki broj ljudi nailazi na problem pristupa kosovskim dokumentima²⁹. Čak i nakon 11 godina od početka primene odluka o prestanku važenja dokumenata (izdatih od strane srpskih institucija na Kosovu), ona se još uvek koriste od strane pojedinih građana. Praksa pokazuje još jedno ograničavanje kretanja i kada su svi uslovi po zakonima Kosova o putovanju ispunjeni, a to su organizovane posete vernika ili studenata manastirima na Kosovu. Obrazloženja službenika Policije Kosova su administrativne prirode, gde se traži unapred najava o takvim putovanjima. Organizatori su često zatečeni tim postupcima i uslovima, jer to nije svakodnevna praksa.³⁰

²⁸ Izveštaji sa fokus grupa u Severnoj Mitrovici i Zubinom Potoku.

²⁹ Intervju sa Darkom Dimitrijevićem.

³⁰ <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/dva-autobusa-iz-srbije-vracena-jutros-sa-jarinja/>

Mere kosovske vlade za prevenciju kovida-19 takođe su uticale na slobodu kretanja³¹, a jedan od sagovornika mišljenja je da je Vlada Kosova prenela sa „oštrom“ odlukom o vakcinaciji, kao jedinom načinu ulaska na Kosovo, te smatra da nije čudno što su brzo morali da je ukinu, te dodaju još opcija i mogućnosti za ulazak na Kosovo, kao što je negativan PCR test i slično³². Drugi sagovornik istakao je da „umesto da više napora uložite u to da im se vlastito stanovništvo vakciniše, oni čine sve da na to primoraju one koji ulaze na Kosovo“³³.

Čak i nakon 11 godina od početka primene odluka o prestanku važenja dokumenata (izdatih od strane srpskih institucija na Kosovu), ona se još uvek koriste od strane pojedinih građana. Praksa pokazuje još jedno ograničavanje kretanja i kada su svi uslovi po zakonima Kosova o putovanju ispunjeni, a to su organizovane posete vernika ili studenata manastirima na Kosovu.

Dakle, na osnovu analize odgovora ispitanika, razlog zašto je sloboda kretanja i dalje aktuelna na Kosovu leži u:

- ⊖ prolongiranju samog sprovođenja dogovorenih odredbi iz Briselskog sporazuma,
- ⊖ plasiranju u javnosti oprečnih tumačenja sporazuma od strane zvaničnog Beograda i Prištine,
- ⊖ donošenju jednostranih odluka bez konsultovanja javnog mnjenja u pronalaženju kompromisnih rešenja i
- ⊖ neuvažavanju stvarnih potreba građana.

Imajući u vidu ulogu Evropske unije u pregovaračkom procesu i, prema nekim učesnicima istraživanja, donekle pasivno ponašanje njihovih predstavnika u Prištini, nedoslednost u implementaciji dogovorenog negativno utiče na poverenje građana u sam sporazum.

31 <http://www.ngoaktiv.org/srb/publication/towards-a-more-equal-reponse-to-the-covid-19-pandemic-in-kosovo>

32 Intervju sa Markom Jakšićem.

33 Intervju sa Isakom Vorgučićem.

5. Glavni zaključci

- 1 Anketirani građani u većini slučajeva nisu ili su delimično upoznati sa sadržajem Sporazuma o slobodi kretanja. Uočene su razlike u ponuđenim odgovorima ispitanika koji žive severno i južno od reke Ibar u pogledu posedovanja registarskih tablica vozila (MUP-a Srbije i MUP-a Kosova), koje su ujedno doprinele različitim stavovima prema tzv. „stiker” rešenju.
- 2 Građanima na severu Kosova ovo rešenje ne odgovara u praktičnom i političkom smislu, dok građanima na jugu Kosova takvo rešenje diktira striktna primena niza zakonskih odredbi koja, u poređenju sa prethodnim rešenjima, iziskuje niže troškove građana.
- 3 Određen procenat građana doživljava kontrolu, pretrese i potraživanje dokumentacije na prelazima kao maltretiranje od strane službenih lica, svedočeći o njihovom neprofesionalnom ponašanju i zloupotrebi službenog položaja.
- 4 Zabrinutost za opštu bezbednost prilikom kretanja unutar teritorije Kosova zajednička je karakteristika građana severno i južno od reke Ibar, s tim što je zabrinutost vlasnika automobila sa registarskim tablicama gradova u Srbiji donekle veća.
- 5 Građani su nedovoljno informisani i neretko su u nedoumici koja su dokumenta važeća, odnosno priznata, bilo od strane MUP Srbije ili MUP Kosova.
- 6 Privremeno raseljena lica suočavaju se sa poteškoćama prilikom ostvarivanja prava na posedovanje ličnih dokumenata, dok je procedura pribavljanja kosovskih dokumenata neretko duga i stvara dodatni teret finansijskog opterećenja prema ovoj kategoriji građana.
- 7 Većina ispitanika smatra da je tzv. „stiker” rešenje dugoročno neodrživo.

6. Preporuke

Preporuke predstavnicima institucija na Kosovu:

- ⊖ Postizanje kompromisnog rešenja koje bi u obzir uzelo potrebe i interese pripadnika lokalnih zajednica. Preduslov tome je direktna komunikacija sa građanima.
- ⊖ Usvajanje paketa mera od strane Vlade Kosova, kojima bi bilo omogućeno bolje informisanje raseljenih lica, olakšana komunikacija sa nadležnim ministarstvima i centrima za civilnu registraciju na Kosovu, čime bi se stvorili preduslovi za unapređenje Ustavom i zakonima zagarantovanih prava, naročito po pitanju izdavanja novih ili obnavljanja ličnih dokumenata raseljenih lica.
- ⊖ Uspostavljanje funkcionalnog sistema interne kontrole kodeksa ponašanja pripadnika MUP-a Kosova na prelazima ka Kosovu, u cilju sprečavanja negativnih pojava prema pojedinim građanima, vlasnicima vozila sa registarskim oznakama centralne Srbije, koji se takođe odnose i na nepoštovanje zakonskih odredbi po pitanju slobodnog protoka građana i poštovanje njihovih prava.
- ⊖ Usklađivanje jezičkih normativa na nivou svih nadležnih institucija, Vlade Kosova, Policije Kosova, Policijskog inspektorata, sa fokusom na stvarne potrebe građana i potpuno razumevanje ponuđenog sadržaja pripadnicima srpske i drugih nevećinskih zajednica.
- ⊖ Ostvarivanje funkcionalnog kanala komunikacije sa građanima nevećinskih zajednica unutar Kosova i raseljenim licima putem celogodišnje kampanje javnog informisanja građana, usmerene na pružanje šireg spektra informacija od javnog značaja, sa posebnim fokusom na režim kretanja na Kosovu i u Srbiji, mehanizmima za zaštitu prava građana (i slično) od strane Vlade Kosova, resornih ministarstava i agencija koje nose primarnu odgovornost komunikacije prema građanima.
- ⊖ Predsednici opština/gradonačelnici da ohrabre zainteresovane predstavnike civilnog društva da prisustvuju sastancima opštinskih odbora za bezbednost.³⁴

³⁴ <https://www.kosovopolicice.com/sr/policija-u-zajednici/opstinski-odbori-za-bezbednost-zajednice/>

Preporuke za organizacije civilnog društva:

- ⊖ Predstaviti Izveštaj o slobodi kretanja iz ugla srpske zajednice kosovskim institucijama, organizacijama civilnog društva i organizovati otvorene debate koje bi doprinele smirivanju tenzija i razumevanju potreba i interesa "druge strane".
- ⊖ Uspostaviti kontinuirani sistem komunikacije između organizacija civilnog društva i relevantnih institucija zarad razmene informacija o poteškoćama i potrebama građana i raseljenih lica, s ciljem uticanja na promenu loših praksi i nefunkcionalnih rešenja, koji neposredno pogađaju širi sloj građana.
- ⊖ Civilno društvo bi trebalo da uključi veći broj građana svih starosnih i obrazovnih grupa iz urbanih i ruralnih sredina u svoja istraživanja.
- ⊖ Formirati platformu za komunikaciju i razmenu informacija organizacija civilnog društva sa predstavnicima pregovaračkih timova u Prištini i Beogradu, u cilju razmene informacija o procesu dijaloga, pružanja relevantnih i činjenično utemeljenih informacija o uticaju specifičnih sporazuma na društvene tokove.
- ⊖ Otvoriti prostor za nesmetan i direktan dijalog civilnog društva sa Kosova i iz Srbije o ključnim temama iz pregovaračkog procesa, sa posebnim fokusom na proces dekonstrukcije negativne retorike vodećih političkih predstavnika iz Beograda i Prištine.

Preporuke za medije:

- ⊖ Ohrabriti predstavnike ključnih medija na proaktivnije informisanje građana o sporazumima postignutim u pregovaračkom procesu.
- ⊖ Mediji i civilno društvo treba da zatraže od EU posrednika u pregovorima Beograda i Prištine da svojim autoritetom zahteva punu odgovornost pregovaračkih timova prema pregovaračkom procesu, uzdržavajući se od zapaljive retorike i dvojake intepretacije dogovorenog, insistirajući na zajedničkim konferencijama za štampu nakon svake runde razgovora.

7. Aneksi

ANEKS 1: Tehnički dijalog između beograda i prištine 2011. godine

RUNDA	DATUM	TEME RAZGOVORA I POSTIGNUTI SPORAZUMI
1	8. i 9. mart	<ul style="list-style-type: none"> - ekonomska saradnja dve strane - telekomunikacije - vazdušni saobraćaj - carinski pečati - pitanje katastra i arhiva
2	28. mart	<ul style="list-style-type: none"> - sloboda kretanja - snabdevanje električnom energijom - zemljišne knjige - registri rođenja, brakova i smrti - carinski pečati - vazdušni saobraćaj - učešće Kosova u regionalnim inicijativama
3	15. april	<ul style="list-style-type: none"> - sloboda kretanja - registarske tablice za vozila - priznavanje diploma
4	17. i 18. maj	<ul style="list-style-type: none"> - katastar - sloboda kretanja - pitanja nestalih i kulturnog nasleđa - kulturno nasleđe
5	2. jul	<ul style="list-style-type: none"> - Sporazum o slobodi kretanja - Sporazum o matičnim knjigama - Sporazum o katastarskim knjigama - Sporazum o uzajamnom priznavanju univerzitetskih diploma
6	2. septembar	<ul style="list-style-type: none"> - Sporazum o carinskim pečatima - telekomunikacije - visoko obrazovanje
7	28. septembar	<p>* Sedmi krug pregovora koji je bio zakazan za 28. septembar 2011. je praktično prekinut jer je beogradska delegacija odbila je da nastavi sa razgovorima, dok god kosovska policija i carinski službenici kontrolišu prelaze – tema oko koje nije bio postignut dogovor. Usledile su blokade prelaza na Brnjaku i Jarinjju.</p>

ANEKS 2: Tehnički sporazum o slobodi kretanja

potpisan 2. jula 2011. godine

- 1 Stanovnici svake strane treba da budu u mogućnosti da slobodno putuju u okviru ili preko teritorije druge strane.
- 2 Svaka strana će primenjivati, čim to bude bilo operativno izvodljivo, sistem ličnih karata za putovanja stanovnika druge strane preko granice/administrativne linije.
- 3 Svaka strana može primenjivati sistem kojim će lične karte biti praćene pisanim 'ulaznim/izlaznim' dokumentima za stanovnike druge strane koji žele da tranzitno putuju u treću zemlju.
- 4 Kao prelazno rešenje, svaka strana će omogućiti stanovnicima druge kupovinu graničnog/administrativnog osiguranja. Pod pokroviteljstvom Evropske unije, strane će nastaviti rad usmeren ka postizanju komercijalnog aranžmana o uzajamnom pokriću osiguranja vozila, tako da sva vozila budu pokrivena sa obe strane granice/administrativne linije što je pre moguće.
- 5 Svaka strana će preduzeti sve neophodne mere da omogući stanovnicima druge strane da slobodno putuju u okviru ili preko teritorije druge koristeći vozačke dozvole koje su izdale njihove vlasti.
- 6 Kao privremena mera, vlasti na Kosovu će produžiti važenje KS registarskih tablica za početni period od pet godina, nakon čega će dve strane ponovo razmotriti ovo pitanje (uz posredovanje EU ukoliko bude potrebno).
- 7 Svi vlasnici automobila sa prebivalištem na Kosovu će koristiti RKS ili KS registarske tablice za vozila (u skladu sa stavkom 6 gore). Izdavaće ih nadležni organi na Kosovu, a biće distribuirane uz posredovanje EULEKS-a ako je to potrebno. Svaka strana će uložiti maksimalne napore da obezbedi sprovođenje gore navedenog.
- 8 Kao privremena mera, vlasti u Beogradu će omogućiti vozilima sa Kosova koja imaju KS registarske tablice da slobodno putuju na njegovoj teritoriji ili preko nje.
- 9 Kao privremena mera, za svako vozilo čiji vlasnik to bude želeo, biće dostupne privremene registarske tablice na relevantnim graničnim/administrativnim prelazima.
- 10 Što se tiče readmisije, a uzimajući u obzir obaveze Prištine u ovoj oblasti, gorepomenuti aranžmani neće stvoriti nove obaveze za Beograd u pogledu prihvatanja zahteva za readmisiju lica sa kosovskim dokumentima u kontekstu postojećih sporazuma o readmisiji između Beograda i EU.
- 11 Do sredine jula biće oformljena grupa za implementaciju, kojoj će predsedavati EU i koja će početi pripreme s ciljem da se svi gore navedeni aranžmani i sve neophodne naknadne radnje sprovedu čim to bude operativno izvodljivo, dok će se aranžman pod stavkom 7 primenjivati od 1. novembra 2011.

ANEKS 3: Briselski sporazum

(PRVI SPORAZUM O PRINCIPIMA KOJI REGULIŠU NORMALIZACIJU ODNOSA)

potpisan 19. aprila 2013. godine

- 1 Postojeće Asocijacija/Zajednica opština u kojima Srbi čine većinsko stanovništvo na Kosovu. Članstvo će biti otvoreno za svaku drugu opštinu pod uslovom da se o tome saglase članovi.
- 2 Ova Zajednica/Asocijacija će biti uspostavljena na osnovu Statuta. Do njenog raspuštanja može doći samo na osnovu odluke opština učesnica. Pravne garancije će pružiti merodavno pravo i ustavno pravo (uključujući i pravilo dvotrećinske većine).
- 3 Strukture Asocijacije/Zajednice će biti uspostavljene na istoj osnovi na kojoj počiva postojeći Statut Asocijacije kosovskih opština, npr. predsednik, potpredsednik, Skupština, Veće.
- 4 U skladu sa nadležnostima dodeljenim Evropskom poveljom o lokalnoj samoupravi i kosovskim zakonom, opštine učesnice će imati pravo da sarađuju u kolektivnom sprovođenju ovlašćenja kroz Zajednicu/Asocijaciju. Asocijacija/Zajednica će imati pun nadzor nad oblastima ekonomskog razvoja, obrazovanja, zdravstva, urbanizma i ruralnog razvoja.
- 5 Asocijacija/Zajednica će vršiti i druge dodatne nadležnosti koje joj mogu delegirati centralne vlasti.
- 6 Zajednica/Asocijacija će imati reprezentativnu ulogu prema centralnim vlastima i u tom cilju biće predstavljena u konsultativnom veću zajednica. U cilju ispunjavanja ove uloge predviđena je funkcija monitoringa.
- 7 Na Kosovu će postojati jedinstvene policijske snage koje se zovu Kosovska policija. Sva policija na severu Kosova će biti integrisana u okvir Kosovske policije. Plate će isplaćivati samo Kosovska policija.
- 8 Članovima drugih srpskih bezbednosnih struktura biće ponuđena mesta u ekvivalentnim kosovskim strukturama.
- 9 Postojeće regionalni komandant policije za četiri opštine na severu u kojima Srbi čine većinsko stanovništvo (severna Mitrovica, Zvečan, Zubin Potok i Leposavić). Komandant ovog regiona biće kosovski Srbin koga imenuje Ministarstvo unutrašnjih poslova sa spiska koji dostavljaju četiri gradonačelnika u ime Zajednice/Asocijacije. Sastav KP na severu će odslikavati etnički sastav stanovništva ove četiri opštine. (Postojeće još jedan regionalni komandant policije za opštine južna Mitrovica, Srbica i Vučitrn). Regionalni komandant četiri severne opštine će sarađivati sa drugim regionalnim komandantima.
- 10 Sudske vlasti biće integrisane i funkcionisaće u okviru pravnog sistema Kosova. Apelacioni sud u Prištini će uspostaviti veće koje će biti sastavljeno od većine sudija kosovskih Srba, koje će biti nadležno za sve opštine u kojima su Srbi većinsko stanovništvo. Odeljenje Apelacionog suda, koga čine administrativno osoblje i sudije, imaće stalnu kancelariju u severnoj Mitrovici (Okružni sud u Mitrovici). Svako veće spomenutog Odeljenja će biti sastavljeno od većina sudija kosovskih Srba. U zavisnosti od prirode slučaja o kome je reč, veće će činiti odgovarajuće sudije.

- 11 Opštinski izbori će biti organizovani u severnim opštinama 2013. godine uz posredovanje OEBS-a u skladu sa kosovskim zakonom i međunarodnim standardima.
- 12 Plan za implementaciju, uključujući vremenske rokove, biće sačinjen do 26. aprila. Prilikom implementacije ovog Sporazuma, poštovaće se princip transparentnog finansiranja.
- 13 Dve strane će intenzivirati razgovore o energetici i telekomunikacijama i okončati ih do 15. juna.
- 14 Dogovoreno je da nijedna strana neće blokirati, ili podsticati druge da blokiraju na predak druge strane na njenom putu ka EU.
- 15 Dve strane će, uz pomoć EU, osnovati Komitet za implementaciju

ANEKS 4: dogovori u vezi sa finalizacijom sprovođenja sporazuma o slobodi kretanja iz 2011. godine - brisel 14. septembar 2016. g.

- 1 Strane se slažu da relevantne delove registarskih tablica pokriju sa dve bele nalepnice.
- 2 Režim nalepnica će stupiti na snagu 15. novembra 2016. godine.
- 3 Administrativna infrastruktura za izdavanje svih dokumenata koji su potrebni za registraciju vozila sa registarskim tablicama koje izdaju vlasti Kosova će biti postavljena u novembru 2016. godine.
- 4 Registracija svih vozila sa registarskim tablicama koje izdaju vlasti Kosova („KS“ / „RKS“) će otpočeti 15. januara 2017. godine, i trajaće 12 meseci, nakon čega će dve strane ponovo razmotriti ovo pitanje uz posredovanje EU.
- 5 Kosovo će produžiti važenje „KS“ registarskih tablica na pet godina, nakon čega će dve strane ponovo razmatrati ovo pitanje (uz posredovanje EU ukoliko bude bilo potrebno).
- 6 Kosovo će odobravati izuzeće od svih dažbina i taksu za registraciju vozila na isti način kao i u prethodnim takvim prilikama. Bliska i brza saradnja će biti uspostavljena između dve strane kako bi se potvrdila zakonita svojina nad vozilima.
- 7 Obe strane i EU će sprovoditi informativnu kampanju kako bi se stanovnicima na koje se odnosi ova mera objasnili modaliteti preregistracije vozila. Dalji razgovori o delokrugu i modalitetima takve informativne kampanje će biti vođeni na grupi za implementaciju.
- 8 Režim nalepnica se neće odnositi na registarske tablice na koje se odnosi proces registracije.
- 9 Zbog osetljivosti koja prati gore navedeno, strane se slažu da sprovođenje ovih zaključaka razmatraju u redovnim intervalima.

Inicijativa Open je podržana od strane KFOS

